

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2023: 52-53; 4–24 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2023.52-53.11718>

УДК 82-92(100=161.2):316.647.6(477)

ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДІАСПОРНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

Тарас Балда

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: taras.balda@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4674-3630>*

Галина Кондрин

*Національний університет «Львівська політехніка»,
вул. Степана Бандери, 12, 79013, Львів, Україна
e-mail: klymus.kondryn.galina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9221-7001>*

У статті досліджено висвітлення у публіцистиці авторів українських діаспорних видань теми дисидентського руху в підрадянській Україні. Наголошено на тенденціях сприйняття у діаспорному середовищі варіацій та форм опору тоталітарній системі українською інтелігенцією та громадськими діячами в 1960-1980 роках.

Ключові слова: діаспора; діаспорні видання; публіцистика; дисидентський рух; визвольна боротьба.

1. Постановка проблеми

Після поразки партизанських боїв УПА на початку 1950-их років і після компрометації американської «визвольної» доктрини з середини другої половини ХХ століття в українській емігрантській політиці та дотичних до неї середовищах дедалі більшого поширення стала набувати пацифістично-еволюційна думка щодо майбутнього поневоленої більшовиками України. Такі погляди та переконання підсилювала «хрущовська відлига», часткове національне відродження в УРСР після 1953 року, міжнародне заспокоєння щодо долі поневолених Москвою народів. Українські політики та громадські діячі, котрі опинилися на чужині, висловлювали сподівання, що підрадянській Україні і її громадянам вдасться повернутися бодай до здобутків 1920-х років, а після цього у якийсь спосіб (яким саме – не окреслювалося) досягти статусу країн соціалістичного табору (на кшталт Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Болгарії тощо).

Такі міркування підсилював той факт, що в квітні 1945 року, за наполяганням Йосипа Сталіна, УРСР була включена до складу країн-засновниць Організації Об'єднаних Націй. Із 1945 року при ООН на постійній основі діяла українська місія,

а вже до 1950 року Українська Радянська Соціалістична Республіка стала членом 20 міжнародних організацій і самостійно уклала 65 угод. При цьому в діаспорному середовищі не завжди враховували той аспект, що і в ООН, і в інших міжнародних організаціях Україна ніколи не відхилилася від позицій, які займав Радянський Союз. Навпаки, діаспорні українці на всіх рівнях підкреслювали вагу участі УРСР на міжнародних форумах (ООН, ярмарках, виставках, з'їздах). Навіть революційне крило еміграції, котре після закінчення Другої світової війни виступало за негайний початок нової війни країн Заходу супроти СРСР, ставало дедалі пацифістичніше налаштованим, оскільки не справдилися надії на мілітарне вирішення долі України. Відтак нова міждержавна війна випала зі стратегічних розрахунків багатьох політичних партій та угруповань колишніх вояків. Можемо констатувати, що друга половина 50-х років минулого століття ознаменувалася певним «затишшям» у середовищі української політичної еміграції. До такого затишшя привели певні причини, які запанували як у світі загалом, так і в українських колах на еміграції зокрема. Серед цих причин варто виокремити:

- припинення збройної боротьби учасниками національно-визвольного руху в тогочасній Україні;
- стабілізацію міжнародного становища та співіснування двох протилежних систем;
- недостатність розуміння стану справ в Україні і нерозуміння легальних засобів боротьби українського народу за свій суверенітет;
- відхід еміграції від політичних справ у приватне життя.

Аби змінити стан справ в українських громадах за кордоном, мало відбутися щось таке, що, науковим терміном, могло б виступити каталізатором та спонукати українців за кордоном до рішучіших дій. Таким каталізатором став започаткований у Великій Україні рух «шістдесятників» – новітній рух спротиву, який виріс у дисидентський рух та швидко став об'єктом популяризації серед українців у діаспорі.

2. Теоретичне підґрунтя та методологічна основа дослідження

Проблематику дисидентського руху та методику мирного спротиву тоталітарній радянській системі у своїх публікаціях на шпальтах українських діаспорних видань аналізували Роман Рахманний, Василь Верига, Микола Лебідь, Федір Коваль, Тома Лапичак, Василь Маркус, Ярослав Стецько, Петро Потічний. Однак, з огляду на те, що згадані автори в своїх публікаціях часто вдавалися до необґрунтованої полеміки зі своїми опонентами, досліджуючи окреслену проблему, ми використовуємо передовсім тематичний та дискурсивний аналіз.

3. Виклад основного матеріалу дослідження

Українські видання за кордоном неоднотайно поставилися до причин виникнення, ідейних засад та розвитку дисидентського руху в Україні, але так чи так намагалися такий рух популяризувати. Зокрема, характерним проявом такої популяризації був щоденний «рахунок вгору» днів голодування тоді ще ув'язненого дисидента Валентина Мороза. Діаспорні газети та журнали на перших шпальтах фіксували кількісні показники цього акту спротиву. Редакції українських видань за кордоном на своїх порогах радо вітали всіх, кому пощастило вирватися з московської каторги і прибути в Європу чи в Америку. Діаспора прихильно зустріла уже згаданого Ва-

лентина Мороза, Святослава Караванського і його дружину Ніну Строкату, генерала Петра Григоренка з дружиною, Леоніда Плюща і Надію Світличну з дітьми, Раїсу та Миколу Руденків і багатьох інших.

Приблизно з кінця 60-их років минуло століття чимало українських видань в діаспорі надавали свої шпальти під публікації виступів, звернень та творів українських дисидентів – тих авторів, які творили справжню українську літературу без соціалістичних прикрас та партійних закликів. У країнах Заходу їх ще називали «духовними емігрантами», оскільки більшість з них, навіть перебуваючи на волі, свої твори могли надрукувати лише за межами України – в Америці чи в країнах Західної Європи.

Натомість політичні міркування та концепції українських дисидентів щодо поетапного відновлення незалежності України, надання їй більшого суверенітету в складі СРСР, як того хотіли учасники дисидентського руху, часто зазнавали обструкції та неприйняття в діаспорному середовищі. Знаковою у цьому плані стала полеміка Романа Рахманного з радянськими дисидентами.

«Українські патріоти в Україні вважають (або принаймні вони так твердять у своїх писаннях), що українську суверенну державу можна і треба відновити шляхом повернення на практиці в УССР і в цілому СССР основних принципів інтернаціоналізму Маркса й Леніна»¹, – викладає погляди українських дисидентів Роман Рахманний у статті «Україна на порозі 1970-их років» і висловлює категоричне неприйняття таких міркувань: «Закордонні українські патріоти пригадують своїм землякам і всьому світові факт, що українська нація самовизначилася власними законними актами в народовладну суверенну українську державу саме всупереч теоріям Маркса й Леніна, бо на базі принципів отих двох централістів не було, нема і ніколи не буде реальної можливості встановити чи розвинути українську суверенну державу»².

У статті «Діти Чумацького шляху за кордоном»³ публіцист стверджує, що найбільша різниця між закордонними українцями і українцями – громадянами УССР полягає в тому, що перші хочуть бачити українську державу як повноцінного шанованого члена в колі інших повноцінних держав світу. Тоді як другі, на думку публіциста, за ціну плекання мови, фольклору й літератури провінціального характеру насправді зрікаються найосновніших прав народу, якими давно користуються інші народи світу.

На тлі цієї різниці Роман Рахманний проголошує категоричну незгоду з вимогами дисидентів: «Ми не задовольнимся мінімалістичною культурно-територіальною автономією, яку вони пробують відвоювати Україні. Задовольнитися таким «здобутком» (якби його справді досягнуто!) означало б засудити багатомільйонову, економічно й технічно розвинуту українську націю на статус довічного «найчорнішого негра» серед вільних народів світу; це означало б позбавити українську націю права бути господарем на своїй землі без встрявання чужоземного наглядача»⁴. І свою незгоду переводить у форму ультиматуму: «Доки не зміниться мислення на-

¹ Рахманний, Р. (1970), «Україна на порозі 1970-х років», *Свобода*, 15-17 січ.

² Рахманний, Р. (1970), «Україна на порозі 1970-х років», *Свобода*, 15-17 січ.

³ Рахманний, Р. (1965), «Діти Чумацького шляху за кордоном», *Сучасність*, березень, с. 84-93.

⁴ Рахманний, Р. (1968), «За який прапор?», *Сучасність*, червень, с. 112.

ших земляків у цьому відношенні, доти неможливий будь-який міст взаєморозуміння між нами й ними»⁵.

Такі думки, щоправда, поділяли не всі представники української громади в еміграції. Зокрема публіцист Василь Верига⁶ акцентує увагу на тому, що закордонні українці не можуть і не сміють ставити передумови на кшталт – якщо нема України такої, як хочеться їм, то хай не буде ніякої. Ба більше, публіцист закликає своїх колег та опонентів усвідомити, що боротьба, яка йде в Україні, це боротьба за послаблення, якщо вже не усунення московської влади в Україні. А всяка боротьба, яка має на меті послабити ворога, мала б мати підтримку з боку діаспори.

З такою думкою погоджуються і видавці «Українського самостійника», наголошуючи, що основний зміст націоналізму, тобто імператив боротися за політичну підметність української нації, за її державну самостійність проявляється в різних формах, залежно від часу й умов. Журналісти видання акцентують увагу на тому, що на кінець 60-х – початок 70-х років ХХ століття в Україні вже неактуальні та неефективні ті прийоми та методи боротьби, які давали результати в 30-х роках на західних українських землях. «Тодішній націоналістичний рух був великою мірою однобічний, в дечому переяскравлений, в дечому занедбаний. У рамках всієї України, в зустрічі з людьми з усіх українських земель наступила і визріла синтеза; нова хвиля націоналізму, інакше акцентованого і позбавленого деяких зайвих налічок, діє з великою силою і вона напевно зростатиме в Україні»⁷.

Журналісти звертають увагу на те, що Московська імперіалістична політика зі своєю комуністичною ідеологією зродила в Україні, якщо вже не націоналізм нового типу, то націонал-комунізм, який веде із керівниками радянської імперії боротьбу за права українського народу, за рівноправність України в СРСР та за повноправність і всесторонній розвиток української культури, мови, мистецтва тощо.

Радикально налаштованим українським політичним діячам та публіцистам акцентують увагу на тому, що далека Україна вже не така, якою була за пам'яті більшої тих, хто її покинув на початку 40-х років. «Ми [діаспора – авт.] часто презентуємо Україну доволі абстрактно, представляючи її такою, якою вона залишилася в нашому уявленні чи спогадах. Ми забуваємо або не добачаємо, що Україна стала індустріальною країною, хоч її індустрією український народ не користується»⁸.

Якщо поглянути ґрунтовно, то ситуація в Україні й справді не така, як її розвивають у своїй уяві емігранти. Недарма Василь Верига на шпальтах «Вістей Комбатанта» у статті «Більше уваги подіям в Україні»⁹ вказує на те, що розбудова промисловості в Україні коштувала українському народові декілька мільйонів громадян, яких знищив більшовицький режим. А ще автор наголошує, що навіть на сучасно розвинута промисловість не працює на користь українців, а стала одним із засобів жорсткої експлуатації природних багатств України.

⁵ Рахманний, Р. (1965), «Діти Чумацького шляху за кордоном», *Сучасність*, березень, с. 93.

⁶ Верига, В. (1969), «Більше уваги подіям в Україні», *Вісті Комбатанта*, ч. 2, с. 2.

⁷ «За політичну підметність» (1969), *Український самостійник*, ч. 138, с. 2.

⁸ Лебідь, М. (1962), «Підсумки і висновки», *Сучасність*, липень, с. 96.

⁹ Верига, В. (1969), «Більше уваги подіям в Україні», *Вісті Комбатанта*, ч. 2, с. 2.

Погоджуються з такими міркуваннями і Микола Лебідь¹⁰, закликаючи діаспору до розуміння того факту, що підрадянська Україна й український народ, який у ній мешкає, зовсім інші порівняно з тим часом, коли більшість емігрантів покидали рідні землі. Публіцист і політик наголошує своїм побратимам та опонентам усвідомити той факт, що за час, проведений емігрантами поза рідними землями, український народ власними силами творить своє життя, чинить опір, відбудовує українську культуру, мистецтво, науку, літературу, провадить своє економічне життя, умови праці, відбудовує знищені війною міста, розбудовує власну промисловість, індустріалізує країну. За той час виросли нові поважні кадри української фахової інтелігенції; українська наука створила центри нової науки – кібернетики; молодь здобула більш масово середню та вищу освіту: на зміну знищених сталінським режимом культурних діячів і літераторів прийшла ціла плеяда молодих поетів, які започаткували рух шістдесятників тощо. Микола Лебідь апелює до тих кіл еміграційних середовищ, які не хочуть сприймати дійсності в підрадянській Україні і наголошує, що «відкидати це все означає жити минулим, яке не є сучасністю і яке не належить до майбутнього»¹¹.

Солідарні з Миколою Лебедем й інші публіцисти, зосереджені довкола «Сучасності» та «Українського самостійника». Ф. Коваль на шпальтах видання ОУН(з) висловлює загальну позицію цього політичного угруповання: «Ми стверджуємо ріст України. Вона поневолена, її катують, вона повна ран, а mimo того росте. Дехто собі з того кпить – бо це не має самостійницьких форм. Але це цеголки на українську будівлю, що щодня, хоча б тільки по одній, кладе народ на національний мур і споруда росте»¹².

На тлі подій та явищ, що відбуваються у радянській Україні, публіцист Тома Лапичак¹³ закликає не тільки партійних лідерів, але й видавців часописів та газет, журналістів змінити ставлення до подій в Україні. На думку публіциста, світові треба представляти Україну такою, як вона є: нічого не перебільшувати і нічого не применшувати. Тома Лапичак пропонує визнати, що «за останніх 40 років Україна не тільки втратила 8 мільйонів жертв з голоду, покрилась парками культури, якими прикрашено жертви сталінського терору, склала на вівтар фальшивої віри гетакомбі жертв найкращого свого політичного, наукового і культурного активу, але й стала країною індустріальною, побудувала свою промисловість, створила наукові заклади і установи, фактами довела, що вона не Малоросія, а модерна нація»¹⁴.

Редакція часопису «Листи до приятелів» пропонує українській громаді у вільному світі, схильній до ревізійних та критичних поглядів на ситуацію в Україні, розпочати таку ревізію насамперед із себе. Для цього еміграційне середовище передусім мало б позбутися звичок та анахронізмів, до яких подекуди звелось організаційне життя в країнах нового поселення. Натомість видавці часопису пропонують знайти і здобути відвертість духу, щоб розуміти і критично ставитись до себе, бо аж тоді зможемо зрозуміти і справедливо оцінювати духові явища і життя людей в Україні.

¹⁰ Лебідь, М. (1965), «Сучасна Україна і українська визвольна політика», *Сучасність*, жовтень, с. 76-93.

¹¹ Лебідь, М. (1965), «Сучасна Україна і українська визвольна політика», *Сучасність*, жовтень, с. 79.

¹² Коваль, Ф. (1967), «На нові шляхи», *Український самостійник*, ч. 113, с. 21.

¹³ Лапичак, Т. (1969). «До сучасних суспільно-політичних проблем», *Наші позиції*, ч. 1, с. 39-59.

¹⁴ Лапичак, Т. (1969), «До сучасних суспільно-політичних проблем», *Наші позиції*, ч. 1, с. 55.

Навіть Роман Рахманний, котрий критично не сприймав пом'якшених методів боротьби та мізерних вимог українських дисидентів, зрештою визнав, що нічого фатального із духом українців у рідному краї не сталося: «Українська людина навіть під російським режимом в основному не змінилася. Це по суті та сама українська людина з усіма її конструктивними властивостями і всіма традиційними її недоліками»¹⁵.

Примирити обидві сторони полемістів пробував Микола Лебідь¹⁶, влучно зауваживши, що в означеннях стану справ у підрадянській Україні як політичні діячі, так і журналісти та публіцисти часто недооцінюють народ, що там залишився, і той спротив, який він чинить окупантам. З іншого боку, автор закликає своїх колег не переоцінювати «революційні процеси» та спротив «українських націоналістів». І, щоб врівноважити позиції двох сторін, наголошує, що обидві оцінки не відповідають дійсності, і правда, як майже завжди, десь поміж цими двома крайностями.

Ревних пошукачів сприятливих союзників для визвольної справи українського народу М. Лебідь застерігає від надмірної опіки третіх сил. За його словами: «визволення нашого народу може настати з волі, сили і боротьби самого народу при співпраці та допомозі інших народів. Ніхто не принесе і не подарує нам волі та державної незалежності (тобто ні західний світ, ні Америка, ні термонуклеарна війна), і не виборемо їх ми, еміграція»¹⁷.

Прикметно, що цю думку розвинув у своїй творчості і Роман Рахманний, який, як зазначалося вище, хоч і не сприймав методів боротьби українських дисидентів, але постійно наголошував, що ніхто (навіть закордонні українці) не виведуть Україну в світ, якщо того не зроблять самі українці на рідних землях; якщо вони не стануть говорити і діяти як господарі домовиті своєї країни на рідній землі та за кордоном.

Навіть видавці «Вістей Комбатанта» – часопису, який зосереджувався на мілітарних спробах відновлення незалежності України, – змінили погляди на способи відновлення державності, акцентуючи увагу громади у вільному світі на тому, що «Український народ на рідних землях знайшов нові, адекватні форми змагань за свою незалежність, які є пристосовані до тяжкої дійсності тамошнього життя»¹⁸. І, визнаючи свою неспроможність фізично долучитися до таких форм змагань, видавці часопису закликали вільну українську громаду допомагати землякам у Старому краї продуманими й концентрованими акціями. Як зазначав стосовно цього публіцист Петро Потічний: «Треба вірити в остаточний успіх українських і інших радянських дисидентів. Це боротьба за свою державу. Правда, вона не буде такою, якою багато з нас хотіли б її бачити. Проте, вона буде державою українського народу, незалежно від її суспільного устрою»¹⁹.

Підтримував такі думки і Василь Маркус²⁰, який на шпальтах «Українського самостійника» запевняв діаспору, що справу українського визволення вирішувати-

¹⁵ Рахманний, Р. (1965), «Діти Чумацького шляху за кордоном», *Сучасність*, березень, с. 86-87.

¹⁶ Лебідь, М. (1965), «Сучасна Україна і українська визвольна політика», *Сучасність*, жовтень, с. 76-93.

¹⁷ Лебідь, М. (1965), «Сучасна Україна і українська визвольна політика», *Сучасність*, жовтень, с. 92.

¹⁸ «Свято державности» (1974), *Вісті Комбатанта*, ч. 1, с. 4.

¹⁹ Потічний, П. (1974), «Аналіза руху спротиву в Україні», *Вісті Комбатанта*, ч. 1, с. 10.

²⁰ Маркус, В. (1960), «Президентські вибори в США і українці», *Український самостійник* ч. 40, с. 43.

муть український народ та його сили на батьківщині і ті нечисленні одиниці, що добровільно беруть на себе обов'язок бути її незалежними речниками за кордоном.

Ще категоричніше висловився Василь Верига²¹, який українському народу, що залишився на споконвічних українських землях, залишив право не лише відновлювати державність, але й встановлювати суспільний та політичний лад. За словами публіциста, діаспора в жодному випадку не повинна нав'язувати своїм землякам своїх стереотипів та не має права ставити будь-яких умов. Замість вимальовувати власні візії державності та суспільного ладу, Василь Верига закликав діаспору допомогти українському народові, пропагуючи його боротьбу та здобуваючи їй якнайбільший розголос і прихильність публічної opinio країн нового поселення. А остаточний вибір політичної системи та суспільного ладу залишити за українським народом.

А тому актуальним завданням для української діаспори в цей період стає потреба «вивчати й аналізувати всі явища визвольної боротьби в Україні; вивчати Україну якою вона є сьогодні; вивчати її і продовжувати боротьбу за неї у всіх доступних формах, обороняти її інтереси перед вільними народами світу»²².

Задля цього, як стверджували публіцисти, представники діаспори мали б поборювати серед широкого загалу українських емігрантів прояви асиміляції, занепаду та зневіри. Українські видавці та журналісти за таких умов не мали б залишатися байдужими до тих явищ, коли ті чи інші високопоставлені чиновники, в тій чи іншій ділянці українського життя в країнах поселення, «йдуть шляхом опортунізму чи власної користи й діють на шкоду інтересів української спільноти»²³.

Оскільки змінилися погляди на методи боротьби, перед українськими публіцистами у вільному світі поставали нові завдання. На перший план виходить уже не збройна чи фінансова допомога, а насамперед інформаційна підтримка. «Перед українцями у вільному світі стоїть дуже важливе завдання, а саме: інформувати світ про дійсний стан в Україні, про визвольну боротьбу українського народу, про його минуле, про його аспірації на майбутнє»²⁴.

Відтак завдання еміграції скеровуються не тільки на те, щоб максимально використати свободу слова та незалежність думки, але й щоб прагнення українського народу набути незалежності і державності були визнані світом і його демократичними силами як легітимні. Тому Л. Польовий²⁵ на сторінках «Визвольного Шляху» закликає видавців українських газет та журналів, авторів і дописувачів ширити в світі правду про Україну, бути посланцем й оборонцем її прав та інтересів, висловлювати і захищати на міждержавному форумі її прагнення, ознайомлювати чужоземні народи з визвольно-революційною боротьбою українського народу тощо.

Прикметно, що з плином часу українська еміграція перестала вважати себе «єдиноправильними українцями», вартими незалежної держави, і зосередила увагу на тих завданнях, виконання яких в умовах підневільної України було просто неможливим. Але перед тим українці в діаспорі самі для себе усвідомили, що «заслуга шести- й семидесятників перед нацією в тому, що вони унааявили мужність і харак-

²¹ Верига, В. (1969), «Більше уваги подіям в Україні», *Вісті Комбатанта*, ч. 2, с. 3.

²² Верига, В. (1966), «Аполітичність Братства 1-ої Дивізії УНА», *Вісті Комбатанта*, ч. 3, с. 4.

²³ Верига, В. (1966), «Аполітичність Братства 1-ої Дивізії УНА», *Вісті Комбатанта*, ч. 3, с. 4.

²⁴ Верига, В. (1967), «Інформувати світ про Україну», *Вісті Комбатанта*, ч. 4, с. 11.

²⁵ Польовий, Л. (1959), «Спільним фронтом проти Москви», *Визвольний шлях*, ч. 6.

тер борців, зглибивши оригінальні, питоменні українські первні нашої традиційної духовности, нашої державности й соціяльності – протилежні російським і комуністичним. Це самоусвідомлення нації, її духовної суті, її незамінних вартостей робить її непереможною»²⁶.

Уже наприкінці 1980-х років, коли на теренах СРСР дедалі голосніше заявляли про себе різні національно-визвольні рухи, розхитуючи міцність єдиної тоталітарної держави, публіцист В. Соболь слушно стверджував, що «українська політична діяспора є вільною ставити собі максималістичні цілі, хоч би так по традиції, але така політична постановка – чисто декларативного характеру – внеможливиює творення спільної мови і спільної політичної лінії з патріотичними елементами в Україні, а то й надалі сепарує діяспору від Батьківщини, хоча доля українського народу вирішуватиметься теж і патріотичними елементами, що там живуть і діють. В цьому немає і не може бути жодного сумніву»²⁷.

За такого стану справ на провідне місце відносин діяспора – Старий Край виходило ввезення діяспорної літератури й преси в Україну, належно підготовлені й організовані радіовиступи, підтримка інтенсивних зв'язків між тими українцями, які відвідали Україну тощо.

«Кожна українська книжка, надрукована на еміграції – це постріл у ворога. Кожна українська вільна газета – це сурма, що закликає до наступу. Вони всі є доказом, що українська людина живе і змагається. І таки – перемагає»²⁸.

На початку 1990-х років гребля відчуженості між українцями в Україні та в діяспорному середовищі дала тріщину. На американський континент та в країни Європи стали прибувати гості з України: Євген Сверстюк з родиною, Михайло Горинь, В'ячеслав Чорновіл, Ліна Костенко, Олесь Бердник, Ірина Калинець, Алена Пашко, Лариса Скорик та інші. Вони встановлювали тісні контакти з українською діяспорною, знайомились з українцями та українськими установами поза Україною, публікували свої твори в діяспорних часописах. Таким чином, українська періодика у вільному світі, друкуючи численні інтерв'ю, репортажі, повідомлення, публіцистичні твори авторів з Великої України, єднала увесь український народ.

4. Висновки

Своїм ставленням до світового розкладу сил та внутрішньоукраїнських протиріч українська діяспора, попри певне упереджене ставлення, все-таки допомогла українським дисидентам у Старому Краї голосніше та відвертіше заявляти про право України на суверенітет та незалежність. Така допомога полягала в тому, що:

- в країнах Заходу були сприятливі умови для обговорення національних питань і при їхньому обговоренні діяспора мала можливість користуватися більшою кількістю інформації, аніж українські дисиденти;
- діяспора була професійною й організованою;
- українська молодь в країнах Заходу, яка хоч і виростала й формувалася в демократичних умовах західного суспільства, була добре ознайомена з історією України і не перебувала під впливом комуністичних ідеологем;

²⁶ Стецько, Я. (1979), «За власнопідметну політику визволення», *Визвольний шлях*, ч. 1, с. 10.

²⁷ Собаль, В. (1989), «Міжнародна ситуація на початку 1989 року», *Сучасність*, ч. 4, с. 89.

²⁸ Дідюк, В. (1981), «Революція і еміграція», *Визвольний шлях*, ч. 4, с. 395.

- як вільні представники українського народу, діаспорні українці та їхні організації могли налагоджувати зв'язки з представниками інших народів та їхніми організаціями задля створення єдиного інформаційного простору боротьби з комунізмом;
- дисиденти, яких московська влада виставляла за межі СРСР, потрапляли не на порожнє місце, а, як добре ознайомлені з реальним станом справ у «країні Рад», могли на повну силу приєднуватися до діяльності еміграції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Верига, В. (1966), «Аполітичність Братства 1-ої Дивізії УНА», *Вісті Комбатанта*, ч. 3, с. 3-4.
2. Верига, В. (1967), «Інформувати світу про Україну», *Вісті Комбатанта*, ч. 4, с. 11-14.
3. Верига, В. (1969), «Більше уваги подіям в Україні», *Вісті Комбатанта*, ч. 2, с. 3-7.
4. Дідюк В. (1981), «Революція і еміграція», *Визвольний шлях*, ч. 4, с. 387-397.
5. «За політичну підметність». (1969), *Український самостійник*, ч. 138, с. 2.
6. Коваль, Ф. (1967), «На нові шляхи», *Український самостійник*, ч. 113, с. 15-21.
7. Лапичак, Т. (1969). «До сучасних суспільно-політичних проблем», *Наші позиції*, ч. 1, с. 39-59.
8. Лебідь, М. (1962), «Підсумки і висновки», *Сучасність*, липень, с. 95-96.
9. Лебідь, М. (1965), «Сучасна Україна і українська визвольна політика», *Сучасність*, жовтень, с. 76-93.
10. Маркусь, В. (1960), «Президентські вибори в США і українці», *Український самостійник*, ч. 40, с. 39-43.
11. Польовий Л. (1959), «Спільним фронтом проти Москви», *Визвольний шлях*, ч. 6, с. 603-606.
12. Потічний, П. (1974), «Аналіза руху спротиву в Україні», *Вісті Комбатанта*, ч. 1, с. 5-10.
13. Рахманний, Р. (1965), «Діти Чумацького шляху за кордоном», *Сучасність*, березень, с. 84-93.
14. Рахманний, Р. (1968), «За який прапор?», *Сучасність*, червень, с. 103-113.
15. Рахманний, Р. (1970), «Україна на порозі 1970-х років», *Свобода*, 15-17 січ.
16. «Свято державности» (1974), *Вісті Комбатанта*, ч. 1, с. 3-4.
17. Собаль, В. (1989), «Міжнародна ситуація на початку 1989 року», *Сучасність*, ч. 4, с. 83-89.
18. Стецько, Я. (1979), «За власнопідметну політику визволення», *Визвольний шлях*, ч. 1, с. 9-15.

REFERENCES

1. Veryha, V. (1966), «Apolitychnist Bratstva 1-oi Dyvizii UNA», *Visti Kombatanta*, ch. 3, s. 3-4.
2. Veryha, V. (1967), «Informuvaty svitu pro Ukrainu», *Visti Kombatanta*, ch. 4, s. 11-14.
3. Veryha, V. (1969), «Bilshe uvahy podiiam v Ukraini», *Visti Kombatanta*, ch. 2, s. 3-7.
4. Didiuk V. (1981), «Revoliutsiia i emihratsiia», *Vyzvolnyi shliakh*, ch. 4, s. 387-397.

5. «Za politychnu pidmetnist». (1969), *Ukrainskyi samostiinyk*, ch. 138, s. 2.
6. Koval, F. (1967), «Na novi shliakhy», *Ukrainskyi samostiinyk*, ch. 113, s. 15-21.
7. Lapychak, T. (1969). «Do suchasnykh suspilno-politychnykh problem», *Nashi pozytsii*, ch. 1, s. 39-59.
8. Lebid, M. (1962), «Pidsumky i vysnovky», *Suchasnist*, lypen, s. 95-96.
9. Lebid, M. (1965), «Suchasna Ukraina i ukrainska vyzvolna polityka», *Suchasnist*, zhovten, s. 76-93.
10. Markus, V. (1960), «Prezydentski vybory v SShA i ukraintsi», *Ukrainskyi samostiinyk*, ch. 40, s. 39-43.
11. Polovyi L. (1959), «Spilnym frontom proty Moskvy», *Vyzvolnyi shliakh*, ch. 6, s. 603-606.
12. Potichnyi, P. (1974), «Analiza rukhu sprotyvu v Ukraini», *Visti Kombatanta*, ch. 1, s. 5-10.
13. Rakhmannyi, R. (1965), «Dity Chumatskoho shliakhu za kordonom», *Suchasnist*, berezen, s. 84-93.
14. Rakhmannyi, R. (1968), «Za yakyi prapor?», *Suchasnist*, cherven, s. 103-113.
15. Rakhmannyi, R. (1970), «Ukraina na porozi 1970-kh rokiv», *Svoboda*, 15-17 sich.
16. «Sviato derzhavnosti» (1974), *Visti Kombatanta*, ch. 1, s. 3-4.
17. Sobal, V. (1989), «Mizhnarodna sytuatsiia na pochatku 1989 roku», *Suchasnist*, ch. 4, s. 83-89.
18. Stetsko, Ya. (1979), «Za vlasnovidmetnu polityku vyzvolennia», *Vyzvolnyi shliakh*, ch. 1, s. 9-15.

THE DISSIDENT MOVEMENT IN UKRAINE THROUGH THE PRISM OF DIASPORA JOURNALISM

Taras Balda

*Ivan Franko National University of Lviv,
Henerala Chuprynky str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail taras.balda@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4674-3630>*

Halyna Kondryn

*Lviv Polytechnic National University,
Stepan Bandera str. 12, 79013, Ukraine
e-mail: klymus.kondryn.galina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9221-7001>*

The article's subject – journalism of Ukrainian authors in diaspora publications on the topic of the dissident movement in soviet Ukraine. Trends of diaspora environment's perception of variations and forms of Ukrainian intelligentsia and public figures' resistance to totalitarian system in 1960-1980 are emphasized in the article.

The diaspora journalists' attitude to dissident movement's tasks and perspectives in Ukraine are considered in the article, as well as disagreements in evaluation of perspectives of Ukrainian statehood's restoration are stated.

Two diaspora views' polemics are emphasized: one of them strongly did not perceive peaceful methods of resistance to soviet system, the other – claimed that Ukrainians in Ukraine have a right to choose the methods and ways of fight for restoration of independency themselves.

The practical achievements of such polemics are emphasized in the summary.

Key words: diaspora; diaspora publications; journalism; dissident movement; liberation struggle.